

Takács László, *Nero. Politikusi arc-képvázlat*, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Piliscsaba, 2010, 254 oldal, 4000 Ft.

A zsarnoki uralmi rendszerek egyik leg-regebbikébe, Nero császárságába nyújt betekintést Takács László monográfiája. Amint azt a szerző műve bevezetőjében hangsúlyozza, nem csupán a zsarnok tetteit kívánja bemutatni, illetve nem a „művész” Nerót állítja elének, hanem a politikus Nerót. A könyv egyik alapvető kérdése, hogy miképpen tudta másfél évtizedig megtartani hatalmát egy olyan önkényesen viselkedő és időnként nyilvánvalóan az örültség határát súroló, vagy akár azt át is lépő uralkodó, mint Nero. Takács László monográfiájának egyik legjelentősebb eredménye, hogy az egész kérdést a korabeli római politikai-szellemi-kulturális életbe beágyazva járva körül. Amint ugyanis a bevezetőben megfogalmazza: „...tökéletes egyeduralom nem létezik. Még ahhoz, hogy egy abszolút hatalommal bíró uralkodó megtartsa uralkodói pozícióját, olyan erős politikai szövetségesekre van szüksége, akik legitímálják hatalmát, és segítenek fenntartani az általa megjelenített politikai uralmat” (16. o.). A mű tehát nem csupán Nero portréját tárja elének, hanem azokat a politikai köröket, szövetségeket és hatalmi tényezőket is, amelyek a császár hatalmát támogatták uralkodásának egyes szakaszaiban.

Tény, hogy a későbbi történetírás meglehetősen negatív színben mutatta be Nero uralkodását. Amint arra Takács László a bevezetőben utal, már Josephus Flavius is így fogalmazott: „... Nero történetét sokan megírták, s ezek közül némelyek, hálából a nekik jutott kegyekért, szándékosan leplezték az igazságot, mások pedig gyűlöletből s rosszindulatból hazugságokkal rágalmazták meg s ezért megettést érdemelnek.” (Jos. Flav. *Ant. Jud.* XX. 8, idézi Takács 17. o.)

Éppen ezért Takács László elsőként a rendelkezésünkre álló forrásanyagot mutatja be. Nero korához alapvetően három történetírói forrásunk van: Tacitus, Suetonius, valamint Cassius Dio. Mivel a közülük legkorábbi Tacitus sem élte meg személyesen a korszakot, ezért a monográfia szerzője részletesen foglalkozik a fenti három történetíró lehetséges forrásaival. A történetírók közül Nero köréhez tartozó Cluvius Rufust tekinti a legmeg-

bízhatóbb forrásnak, míg Flavius Rusticus és az idősebb Plinius kifejezetten ellenségesek a császárral szemben, nem utolsósorban azért, mivel maguk is a szenátori ellenzék képviselői voltak, illetve ahhoz álltak közel. A korabeli emlékiratok (például Agrippina, vagy a kor híres hadvezérei, Domitius Corbulo vagy Suetonius Paulus) használatára Takács László feltételezése szerint a történetírók által ismertett „bennfentes” adatok utalnak (például Nero születése, gyermekkora stb.). A források harmadik csoportját a „féltörténeti” művek alkották, például az életrajzok. A monográfia alapvetően a nerói korszakról szóló historiográfiai feldolgozás, ezért a szerző csak utal a történetírói forrásokon kívül felhasználható egyéb írott és tárgyi forrásokra, a régészeti leletekre, a feliratokra és a római pénzekre. Az utóbbi forráscsoportot talán érdemes lett volna bevonni a vizsgálódás tárgykörébe, hiszen a könyv sokat foglalkozik a hatalom megtartásának és gyakorlásának különféle korszakaival, márpedig a történetírói források mellett éppen a pénzek által közvetített császári üzenetek azok, amelyek ehhez elsőrangú forrásként használhatók.

Betekintést nyerhetünk a nerói hatalmi ideológiába is, amely tulajdonképpen Seneca nevéhez köthető. Ő volt az, aki elkészítette Claudius császár gyászbeszédét, amelyet Nero a temetésen olvasott fel. A fő programpontként meghirdetett *clementia* a fiatal uralkodó trónra lépésével beköszöntő új aranykor ígéretét hordozza magában. A könyv szerzője Nero uralkodását három fő szakaszra osztja. Az első a *quinquennium Neronis*, amely a császár trónra kerülésétől Agrippina meggyilkolásáig tart (Kr. u. 54–59), a második Burrus és Octavia haláláig (Kr. u. 59–62), a harmadik pedig a Nero haláláig tartó időszak (Kr. u. 62–68). A korszakok azt a folyamatot tükrözik, ahogy az egyre önállóbb hatalomra áhítozó császár fokozatosan szabadul meg az uralmát korlátozó személyektől és csoportoktól.

Uralkodása kezdeti szakaszában (*Quinquennium Neronis*) Nero legitimációs gondokkal küzdött. Augustushoz és a Iulius–Claudius-dinasztiához anyai ágról kötődött, így alapvetően Agrippina politikai sikere volt az, hogy Claudius saját vér szerinti fiával, Britannicussal szemben Nerót jelölte ki örökösének. Ezzel viszont Agrippina vissza is élt, hiszen

igényt formált arra, hogy beleszóljon a politikába. Ráadásul Nero trónra lépése gyökeresen különbözött elődeitől, hiszen Claudius halála után Nero azonnal átvette a parancsnokságot a császári gárda felett, így a szenátust gyakorlatilag kész helyzet elé állították. Uralkodásának első időszakában a politikai hatalom valójában nem az ifjú császár, hanem anyja, Agrippina, a császár nevelője, Seneca és a testőrparancsnok Burrus kezében volt, így az első évek intézkedései inkább az ő nevéhez köthetők. A korszak két fő jelszava a hadsereg támogatása (*consensus militum*) mellett a szenátussal való hatalommegosztás (*auctoritas patrum*) volt. A szenátusnak tett látványos engedelmények elfedték azt a hatalmi harcot, amely az önállóságra törekvő császár és a hatalmat magának igénylő anyja között bontakozott ki.

Takács László kiemeli, hogy Agrippina meggyilkolásával Nero nemcsak „az öt nyugvó erős anyai akarattól és hatalomvágytól” (108. o.) szabadult meg, hanem Seneca és Burrus gyámkodásától is függetleníttette magát. A két nagyhatalmú politikus ugyanis szintén szabadulni akart a római politikai életben szokatlanul aktív császárnétól, és bár a gyilkosságban nem vettek részt, cinkos hallgatásukkal megnyitották az utat Nero előtt a politikai ellenfelekkel való leszámolás előtt. Ugyanakkor Agrippina meggyilkolását követően az önálló politikaformálóra váló császárral szemben fokozatosan szűkült Seneca és Burrus hatalma is.

A következő fordulópont a nagyhatalmú testőrparancsnok, Burrus halála (Kr. u. 62.) volt. Seneca – miután egyre kevesebb befolyással volt egykori tanítványára – önként vonult háttérbe. Az új korszak látványos nyitánya volt a *Iuvenalia*-ünnepségek megszervezése, valamint az Augustianusok „rajongóhada”. Ez volt a császár költő- és zenész-karrierének a látványos nyitánya. Önálló politikaformálóként Nero már az 59-es évet követően a régi támogatók mellett (később pedig inkább helyett) újakat keresett és fokozatosan egy új vezető réteg jelent meg a politikában. Takács László rámutat arra, hogy a régi gárda politikai hatalmukat és tekintélyüket veszített tagjai és az új vezető réteg megalkuvói nem tudták megakadályozni, hogy a császár olyan negatív politikaformálók befolyása alá kerüljön, mint például Ofonius Tigellinus.

Kr. u. 62 után Nero egyre bizalmatlanabbá vált a szenátussal szemben, mivel az néhány kérdésben nem támogatta. Társadalmi bázisként egyre inkább a Róma városi népre kívánt támaszkodni, amelyet ingyen gabonával, ajándékokkal és páratlan látványosságokkal kápráztatott el. Ekkor került sor a nagy római tüzvészre is, amelyet az utókor hajlamos Nero számlájára írni. A császár ekkor már valóban kezdi elveszteni realitásérzékét, Takács László felsorolja a történetírók érveit és ellenérveit, amelyek alapján valószínűsíthető, hogy még Nero sem volt annyira örült, hogy az ő parancsára történt volna a város felgyújtása.

A következő évben, Kr. u. 65-ben beigazolódott Nero félelme: egy valódi összeesküvést tártak fel ellene, amelyben a római szenátorok jelentős része, köztük Nero támogatói is részt vettek. A császár számára keserű tanulság lehetett, hogy egykori nevelője és hatalmának egykori támasza, Seneca is belekeveredett az összeesküvése. Egy másik olvasat szerint viszont Nerónak kapóra jött a vád volt mestere ellen, hiszen – bár Seneca ekkor már évek óta távol tartotta magát a politikától – pusztán jelenléte is a korábbi időszakra emlékeztette folyamatosan a

császárt. A Piso-féle összeesküvést követően Nero teljes egészében negligálta a szenátust, és ahogy Takács László írja, „a művészetbe menekült”. Hatalmának kinyilvánítása mellett elhatalmasodó megalomániájának voltak a jelei Tiri-datésnek, Arménia királyának a fogadása Rómában és megkoronázása (amely emellett ugyanakkor nyilvánvalóan komoly külpolitikai siker volt), a korinthisi csatorna megépítésének elrendelése, vagy nagy görög „turnéja”, ahol egy sor művészeti és sportversenyen elindult, és természetesen mindegyiken győzelmet is aratott. Ezt követően Rómába visszatérve káprázatos diadalmenetben vonul be a városba, mintha valami nagyszabású hadjáratról térne haza győztesként. Sorsa ekkor azonban már megpecsételődött, mind a szenátusban, mind a provinciákban olyan ellenérzés halmozódott fel, amely felkelések kirobbanásához vezetett. Nero ezzel szemben már tehetetlen volt. A könyv bevezetőjében felvetett mottó, Nero állítólagos utolsó mondata („*Qualis artifex pereo!* – Mekkora művész vesz el velem!”) Takács László könyvének elolvasása után nyer teljes értelmet: meggyilkolása pillanatában a teljesen realitásérzékét veszített Nero

már nem az elveszített hatalmat sajnálja, hanem a legnagyobb művészi zseni pusztulását.

A könyvhöz tartozik még két kiegészítő fejezet. Az „Appendix I. Három fivér, avagy az Annaeus-fiúk politikai szövetsége” Seneca és fivéreinek életrajzát, valamint politikai pályafutásának ismertetését tartalmazza. Az „Appendix II. A Nero-kor proszopographiája” Kovács Mihály 1981-es könyve* alapján a Nero-kori Róma politikai szereplőinek lexikona, amely igen értékes részlettanulmány a korszak kutatói számára. Összességében elmondható, hogy Takács László Nero-monográfiája nemcsak alapos összefoglalása a császár uralkodásának, hanem alapvetően a historiográfiai adatokból kiindulva betekintést nyújt a korabeli Róma politikai köreibe, a korabeli politikai ideológiába és a hatalom gyakorlásának módozataiba.

Forisek Péter

* *A politikai ellenzék Nero korában. Proszopográfiai tanulmány a császárkori ellenzék történetének egy korszakából* (Klasszika-filológiai tanulmányok 4), Eötvös Loránd Tudományegyetem Latin Nyelvi és Irodalmi Tanszék, Budapest, 1981.

SZILÁGYI
JÁNOS
GYÖRGY
A TENGER
FÖLÖTT

ÍRÁSOK
ÓKORI GÖRÖG
ÉS ITÁLIAI
KULTÚRÁKRÓL

